

Meerkosten cultuureducatie speciaal onderwijs Amsterdam

Onderzoek

Annelies van der Horst en Bianca Szytniewski

Contactgegevens

Juli 2019

Annelies van der Horst

avanderhorst@dsp-groep.nl

Bianca Szytniewski

bszytniewski@dsp-groep.nl

Met medewerking van: Elem Yag

Herkomst foto: website Mocca

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Kunst- en cultuureducatie Amsterdam	6
3	Onderbouwing meerkosten	9
3.1	Vakdocent muziek en coaching	9
3.2	Vervoer	10
3.3	Voucherbudget	11
3.4	Voorziening Vakleerkracht cultuur	13
3.5	Aandachtspunten	13
4	Conclusie	15
	Bijlagen	
	Bijlage 1	17
	Bijlage 2	18

1 Inleiding

De gemeente Amsterdam (afdelingen onderwijs en cultuur) financiert een breed aanbod cultuureducatie voor het basisonderwijs en de eerste twee jaren van het voortgezet onderwijs (vmbo). Dit wordt gedaan met verschillende voorzieningen: ondersteuning bij de ontwikkeling van leerlijnen, gratis vervoer, muziekles door een vakdocent en coaching, vouchers die ingezet kunnen worden voor cultuureducatie en de voorziening vakleerkracht cultuur.

De financiering is gebaseerd op de kosten van activiteiten voor het reguliere onderwijs. In de praktijk zullen de kosten van kunst- en cultuureducatie waarschijnlijk hoger uitvallen voor scholen in het speciaal onderwijs. Naar aanleiding van de motie *voorkom uitsluiting en bevorder gelijk aanbod cultuureducatie voor kinderen met een beperking als in regulier onderwijs (TA2018-000943)* van de gemeenteraad Amsterdam wil de gemeente onderzoeken in welke mate dat inderdaad het geval is. De tekst van de motie is opgenomen in bijlage 1.

Doel en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen wat de extra kosten zijn voor het gebruik van vier voorzieningen op het gebied van kunst- en cultuureducatie: vakdocent muziek en coaching, gratis vervoer, voucherbudget en de vakleerkracht cultuur. De volgende vraagstelling staat centraal:

Uitgaande van hetzelfde niveau aan voorzieningen als in het regulier onderwijs, wat zijn de extra kosten en de gevolgen voor het gebruik van het voucherbudget, de vakleerkracht cultuur, het gratis vervoer en de vakdocent muziek en coaching door het speciaal onderwijs?

Deze hoofdvraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

- 1 Op welke manier maken de scholen met speciaal onderwijs gebruik van de vier voorzieningen (voucherbudget, de vakleerkracht cultuur, het gratis vervoer en de vakdocent muziek en coaching)?
- 2 Wat zijn – uitgaande van de huidige subsidiebedragen – de kosten per leerling per voorziening voor het speciaal onderwijs ten opzichte van het regulier onderwijs?
- 3 Welke (meer)kosten per voorziening en per leerling zijn daarmee gemoeid?
- 4 Hoe zijn de (meer)kosten voor cultuureducatie in het speciaal onderwijs te verklaren?
- 5 Zijn er nog ander (externe) factoren die effect kunnen hebben op de (meer)kosten?

Onderzoeksverantwoording

DSP voerde het onderzoek uit in de periode mei-juli 2019 bestaand uit een documentatieonderzoek en interviews met verschillende betrokkenen. We hebben gesproken met de vertegenwoordigers van Mocca (expertisenetwerk voor cultuureducatie in Amsterdam), de Muziekschool Amsterdam en Stichting Tamino.

Daarnaast hebben we semigestructureerde interviews gehouden met vijf ICC'ers en hebben we een vragenlijst met reminder verstuurd aan de 27 scholen met speciaal onderwijs in de gemeente Amsterdam. Dertig procent van de scholen heeft een ingevulde vragenlijst teruggestuurd.

Het speciaal onderwijs is ingedeeld in clusters:

- 1 blinde, slechthorende kinderen (visuele beperking);
- 2 dove, slechthorende kinderen en kinderen met een taal- spraakontwikkelingsstoornis (auditief en communicatief);
- 3 motorisch gehandicapte kinderen (fysiek), verstandelijk gehandicapt (verstandelijk) of meervoudig
- 4 kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen (psychisch).

Waar nodig maken wij in deze rapportage onderscheid in de clusters. Waar wij dat niet doen zijn de meerkosten voor alle clusters gelijk.

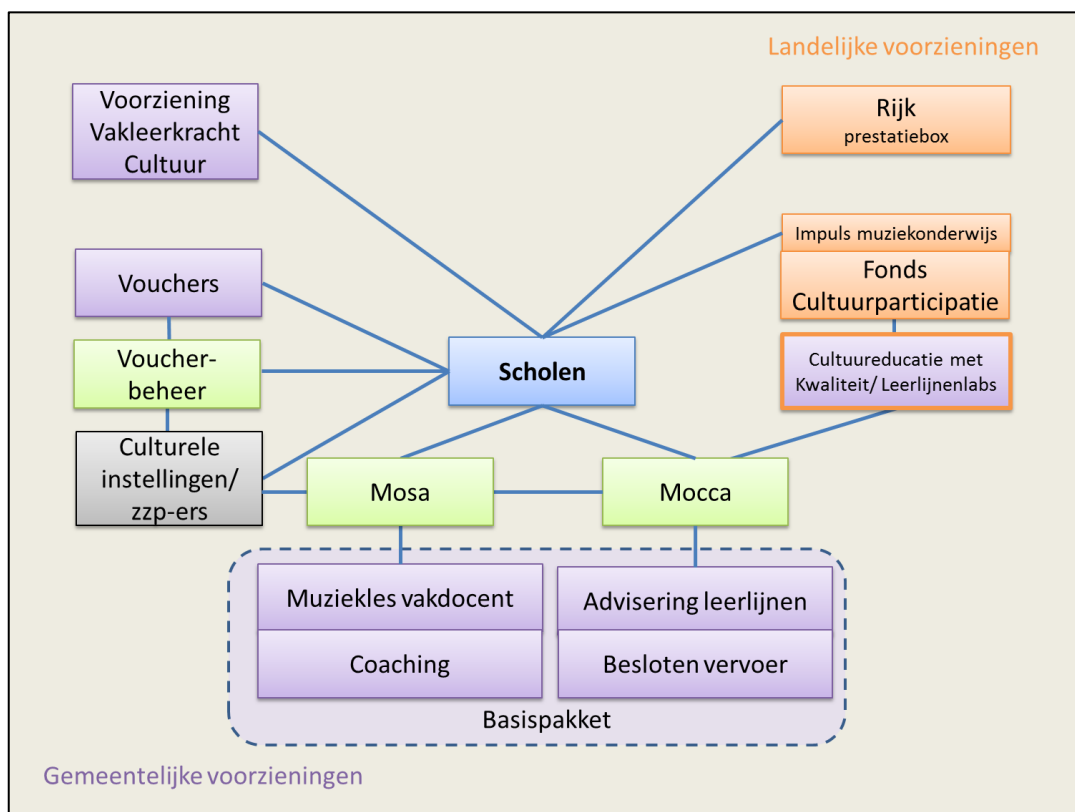
Leeswijzer

In hoofdstuk twee beschrijven wij de opzet van de cultuureducatie in Amsterdam. In het daaropvolgende hoofdstuk gaan wij nader in op de meerkosten voor het speciaal onderwijs voor de vier voorzieningen vakdocent muziek en coaching, vervoer, voucherbudget en de voorziening vakleerkracht cultuur. Ook gaan we in op een aantal aanvullende aandachtspunten die tijdens het onderzoek op tafel kwamen. In hoofdstuk vier beantwoorden wij de onderzoeksvragen. De tekst van de motie die aanleiding is voor het onderzoek is opgenomen in de bijlage 1. In bijlage 2 hebben wij de tekst van een handleiding voor cultuureducatie in het speciaal onderwijs opgenomen.

2 Kunst- en cultuureducatie Amsterdam

Cultuureducatie Amsterdam

De gemeente Amsterdam kent een uitgebreid stelsel van cultuureducatie. In onze tussenevaluatie van het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie¹ hebben wij dit stelsel in kaart gebracht. De voorziening vakdocent muziek en coaching en het vervoer zijn onderdeel van het Basispakket en het voucherbudget en de voorziening vakleerkracht cultuur betreffen aparte regelingen van de gemeente (Verordening Lokaal Onderwijs Amsterdam VLOA). De voorziening vakdocent muziek is beperkt tot de groepen 3 tot en met 8 van het basisonderwijs. Deze voorzieningen zijn alle ook voor het speciaal onderwijs bedoeld.

Bron: DSP 2018

¹ Cultuureducatie Amsterdam: Tussenevaluatie Basispakket Kunst- en Cultuureducatie en aanbevelingen voor vernieuwing stelsel voor cultuureducatie in Amsterdam (2018).

Budgetten (2019)

Tabel 2.1 Raming financiën Basispakket Kunst- en Cultuureducatie 2019

	Bedragen per jaar (€)
Ondersteuning en advisering door Mocca	1.004.410
Besloten vervoer	382.739
Muziekles door vakdocent ²	2.738.679
Coaching ³	352.311
Totaal	4.478.139

Naast deze bedragen noemen wij de volgende beschikbare gelden voor cultuureducatie in Amsterdam (VLOA):

- 🕒 Vouchers: € 1.767.108 per jaar (gemeente/ cultuur)
- 🕒 Voorziening Vakleerkracht Cultuur: € 695.000 per jaar in 2019 (gemeente/ onderwijs) en € 709.000 in 2020

Speciaal onderwijs (uit rapport tussenevaluatie basispakket 2018)

Bij de evaluatie van het basispakket cultuureducatie uitgevoerd in 2018 verzamelde DSP een aantal onderzoeksgegevens die betrekking hebben op het speciaal onderwijs. Die vatten wij hier samen. Op de stelling 'voor cultuureducatie op scholen in het speciaal onderwijs is de huidige inzet voldoende' antwoordt 62% van alle schoolleiders 'niet van toepassing'. Als we alleen naar de respondenten uit het speciaal onderwijs kijken ontstaat het volgende beeld:

Tabel 2.2 Antwoord op stellingen, n=13

	Ze er mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er mee eens	N.v.t.
Voor cultuureducatie op scholen in het speciaal onderwijs is de huidige inzet voldoende.	15%	38%	0%	23%	15%	8%

De meerderheid van de respondenten (53%) is het (zeer) oneens met de stelling⁴, maar het is een kleine meerderheid. Uit de aanvullende interviews maakten wij op dat het inderdaad zo is dat cultuuronderwijs op SO-scholen veel meer geld kost (ongeveer 3 keer zo veel, onder meer vanwege de kleinere groepen in het

² Het gaat om de subsidies voor Muziekschool Amsterdam, het Leerorkest en Aslan Muziekcentrum; de subsidiebedragen voor vakdocenten vanuit de stadsdelen Noord (via Muziekschool Amsterdam Noord) en Zuidoost (via Muziekcentrum Zuidoost) zijn niet meegenomen. De Muziekschool Amsterdam, Aslan Muziekcentrum en het Leerorkest ontvangen subsidie voor zowel binnenschoolse muziekeducatie als voor de vrije tijd. In het vorige Kunstenplan werd gestreefd naar een verhouding van 80% binnenschools en 20% buitenschools. Dit is in het huidige Kunstenplan losgelaten. Het opgenomen bedrag is een raming waarbij voor de Muziekschool Amsterdam is uitgegaan van een verdeling van 40% naar binnenschoolse en 60% naar buitenschoolse educatie en voor het Leerorkest en Muziekcentrum Aslan van 80% naar binnenschoolse en 20% naar buitenschoolse educatie.

³ Subsidiebedragen Het Concertgebouw en Muziekschool Noord.

⁴ Waarbij 5 van de 7 schoolleiders die (zeer) oneens invulden onder hetzelfde schoolbestuur vallen.

SO). Muziekschool Amsterdam heeft in het Kunstenplan wel structureel extra middelen voor het speciaal onderwijs gekregen voor de inzet van de vakdocent muziek en het Concertgebouw en de Muziekschool Amsterdam Noord voor de coaching; de overige voorzieningen zijn berekend op het regulier onderwijs.

Om de extra kosten van cultuureducatie te dekken doen de scholen keer op keer een beroep op andere geldbronnen (projectsubsidies, sponsoring). Daarbij geeft één school aan dat daarvoor (in 2018) een tijdelijke subsidie/pilot vanuit Mocca⁵ beschikbaar was. Ook andere scholen boren aanvullende subsidies en middelen aan. Voor de SO-scholen is de financieringssysteem cultuureducatie daardoor ingewikkeld en tijdrovend. Ondersteuning van onder meer Mocca en Stichting Tamino is noodzakelijk.

---

⁵ Het gaat om vervoer naar culturele instellingen. Aan de pilot deden 12 so-scholen mee.

3 Onderbouwing meerkosten

In dit hoofdstuk gaan we per voorziening in op de meerkosten van kunst- en cultuureducatie in het speciaal onderwijs ten opzichte van het regulier onderwijs. We beschrijven eerst de voorziening en gaan vervolgens in op het gebruik van de voorziening door het speciaal onderwijs en de meerkosten die daarmee gemoeid zijn.

3.1 Vakdocent muziek en coaching

De voorziening

Vanuit het Basispakket kunnen scholen kosteloos een vakdocent muziek aanstellen. Op jaarbasis ontvangen de scholen dertien uur muziekles door Muziekschool Amsterdam, Muziekschool Amsterdam Noord of Muziekcentrum Zuidoost of voor uitvoering van muziekleerlijnen door Aslan Muziekcentrum en het Leerorkest. Daarnaast is ook coaching mogelijk, waarbij jaarlijks tien uur coaching op het gebied van muziek voor schoolteams of individuele leerkrachten wordt georganiseerd door Het Concertgebouw en Muziekschool Amsterdam, Muziekschool Amsterdam Noord en Aslan Muziekcentrum.

Speciaal onderwijs

Bij deze voorziening wordt in het speciaal onderwijs al rekening gehouden met de groepsgrootte. Vergeleken met het regulier onderwijs zijn de groepen gehalveerd (in plaats van 25 leerlingen, gemiddeld 12 leerlingen inclusief voorbereiding). De Muziekschool Amsterdam ontvangt hiervoor 30.000 euro extra per jaar. De 30.000 euro is een vast budget en niet een op een gebaseerd op de werkelijke kosten. Vooral de inhoudelijke voorbereiding van de lessen en de trainingen van de docenten die de lessen geven zijn aanvullend en worden gedekt uit de eigen begroting van de Muziekschool Amsterdam. De Muziekschool Amsterdam heeft een coördinator die de vraag van de scholen koppelt aan de docenten die intrinsiek gemotiveerd zijn om in het speciaal onderwijs te werken. Muziekdocenten volgen ook aanvullende trainingen. De Muziekschool Amsterdam werkt hiervoor samen met Stichting Tamino. Bovendien is er vergeleken met het regulier onderwijs ook extra geld beschikbaar voor de coaching namelijk twintig uur in plaats van de tien uur die voor het reguliere onderwijs beschikbaar is.

Voor de SO-scholen werkt deze voorziening goed. Scholen maken gebruik van zowel de muzieklessen van de Muziekschool Amsterdam of een van de andere muzikaanbieders in het Basispakket als van de coaching door het Concertgebouw en de andere instellingen. Ondanks de inspanningen van de Muziekschool om docenten te trainen voor het speciaal onderwijs zijn er niet genoeg vakdocenten muziek die in staat zijn les te geven in het speciaal onderwijs.

Wat betreft de meerkosten wordt hier – anders dan bij de andere voorzieningen – niet per leerling gerekend, maar per groep. Voor de kleinere groepen in het speciaal onderwijs is de extra impuls van de gemeente gunstig. Het is niet heel ruim – er is bijvoorbeeld weinig extra budget voor voorbereiding van

lessen op maat – maar het past redelijk in het budget om alle kinderen te bereiken. Net als in het regulier onderwijs wordt soms een deel van de voorziening Voucherbudget gebruikt om de groepen 1 en 2 te bedienen omdat dit niet in het Basispakket zit.

3.2 Vervoer

Voorziening

Vanuit het Basispakket kunnen scholen kosteloos gebruik maken van besloten vervoer van en naar de culturele instellingen met de Cultuurbus en de Cultuurboot. Dit zijn acht ritten per leerling gedurende de gehele schoolperiode.

Speciaal onderwijs

Het besloten vervoer gaat met touringcars. Mocca laat weten dat twee touringcars inmiddels zijn aangepast zodat rolstoelers met niet-rolstoelers samen naar een activiteit kunnen gaan. De huur van een aanvullende speciale rolstoelbus bedraagt 300 euro voor een retour. Sommige groepen leerlingen kunnen beter met kleine taxibusjes reizen (die speciaal moeten worden gehuurd). Dat geldt bijvoorbeeld voor leerlingen met autisme (cluster 4) of een fysieke beperking (cluster 3). Vervoer met taxibusjes kost een factor 4 meer dan de Cultuurbus.

Een bezoek aan culturele activiteiten buiten de school is niet voor alle SO-scholen mogelijk. De scholen die dat wel doen selecteren de activiteiten op passend en veilig voor de leerlingen. Een deel van de scholen zoekt juist actief naar geschikte culturele activiteiten buiten de school. Hierbij is een goede voorbereiding en afstemming nodig vanwege de diversiteit in de leerlingenpopulatie. Deze scholen geven aan dat het belangrijk is voor de leerlingen om ook culturele instellingen te bezoeken. Veel leerlingen komen vanuit huis al weinig in aanraking met kunst en cultuur en gaan vaak ook niet op pad met het gezin. Bovendien zal een deel van de leerlingen deze activiteiten in de toekomst ook niet zelfstandig kunnen ondernemen. Een aantal scholen gaat niet op pad maar organiseert veelal projecten met culturele instellingen op de school zelf.

Voor de scholen die wel op bezoek gaan bij culturele instellingen is er behoefte aan structureel meer financiële middelen – bijna alle SO-scholen schatten gemiddeld een factor 3 ten opzichte van de huidige situatie. De meerkosten worden veroorzaakt door de kleinere groepen (alle clusters) en het belang van aangepast vervoer voor met name rolstoelgebruikers (vooral cluster 3). De meerkosten worden deels opgelost met incidentele extra middelen, maar sommige scholen kiezen ervoor om enkel om het jaar een culturele activiteit buiten school te organiseren of meer activiteiten op de school zelf te organiseren.

3.3 Voucherbudget

Voorziening

Sinds 2006 krijgen scholen jaarlijks een eigen cultuureducatiebudget van de gemeente (cultuur). Dit betreffen vouchers in de vorm van een digitaal tegoed van €22,- per leerling per jaar (2019). De uitvoering vindt plaats door Voucherbeheer Amsterdam. De voorziening is beschikbaar voor alle Amsterdamse basisscholen en voor de groepen 1 en 2 van het vmbo en voor praktijkscholen als ze een beleidsplan voor cultuureducatie hebben vastgelegd en uitvoeren. Uit de evaluatie van het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie blijkt dat de vouchers door alle basisscholen in Amsterdam worden gebruikt.⁶

Tabel 3.1: Aantal scholen dat vouchers gebruikt per schooljaar

	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Basisonderwijs	206	208	208	207	173	213
Speciaal basisonderwijs	15	15	14	15	22	19
Speciaal onderwijs	24	25	25	27	51	32
Vmbo / praktijkscholen	46	45	43	44	116	50
Onbekend	3	3	3	4	2	3

Bron: Voucherbeheer Amsterdam

De scholen kopen met de vouchers een grote diversiteit aan activiteiten met een redelijke spreiding over cultuurdisciplines. Erfgoed onderwijs, theater/drama onderwijs, muziek onderwijs en kunstzinnige oriëntatie multidisciplinair onderwijs staan veruit bovenaan.

Tabel 3.2: Aantal en soort activiteiten door middel van vouchers (schooljaar 2018-2019)⁷

Discipline	Aantal activiteiten
Kunstzinnige oriëntatie multidisciplinair onderwijs	224
Theater/Drama	22
Theater/Drama onderwijs	289
Bewegen en muziek	13
Muziek onderwijs	245
Dans	6
Dans onderwijs	65
Beeldend onderwijs	122
Beeldende kunst	7
Film/Fotografie/Animatie onderwijs	67
Audiovisueel	2
Erfgoed onderwijs	370

⁶ Tellingen van het aantal basisscholen in Amsterdam variëren. Dat heeft te maken met het peiljaar en scholen met meerdere locaties. Wij gaan in dit onderzoek uit van de ledenlijst van het Breed Bestuurlijk Overleg 2017-2018: 201 reguliere scholen en 13 scholen speciaal basisonderwijs.

⁷ Deze categorieën vullen scholen in als ze betaling willen doen voor het vouchersysteem. Er kunnen meerdere facturen aan één activiteit hangen.

Letteren/Taal Onderwijs	107
Cultureel erfgoed	1
Mediaonderwijs/Digitale toepassingen	14
Natuureducatie	7
Podiumkunsten	1
Totaal	1.562

Bron: Voucherbeheer Amsterdam

Speciaal onderwijs

De cultuurvouchers zijn voor het speciaal onderwijs een belangrijke financiële bron voor het organiseren van kunst- en cultuureducatie. De vouchers worden dan ook op verschillende manieren ingezet: voor bezoeken aan culturele instellingen op locatie, voor deelname aan culturele projecten en workshops op locatie en binnen de school en ook voor de begeleiding van bezoeken buiten school.

Scholen geven aan dat zij zelden een kant-en-klare culturele activiteit kunnen inkopen omdat dat aanbod niet past. Het aanbod vereist (bijna) altijd maatwerk en voorbereiding van zowel de school als de culturele instelling of de kunstenaar. Een school geeft bijvoorbeeld aan dat wanneer een instelling of kunstenaar een project op de school wil uitvoeren, er altijd een intensief traject aan vooraf gaat. Alle groepen moeten eerst worden geobserveerd, er is overleg met de docenten, er wordt gesproken over het soort activiteit en wat mogelijk is met de kinderen. Bovendien is het belangrijk om de kinderen goed voor te bereiden zodat zij kunnen wennen aan de activiteit die komen gaat. Vervolgens ontwikkelt de kunstenaar of culturele instelling een programma op maat. Door dit maatwerk wordt het aanbod duurder. Daardoor kunnen scholen minder lessen/activiteiten organiseren voor het beschikbare voucherbudget dan een school in het regulier onderwijs. Soms komt het ook voor dat een activiteit gewoon te duur wordt en daardoor niet mogelijk binnen het beschikbare budget. Dan wordt gezocht naar een goedkoper alternatief.

De meerkosten worden allereerst veroorzaakt door de kleinere groepen (vaak maximaal 12 kinderen per groep terwijl in het regulier onderwijs wordt uitgegaan van 25 kinderen per groep). Daarnaast geldt in het speciaal onderwijs extra voorbereidingstijd, maatwerk, extra begeleiding en aanvullende zorgkosten zoals de inzet van een verpleegkundige of zorgpersoneel bij een bezoek aan culturele activiteiten die elders plaatsvinden (aanvullende kosten per persoon 70 euro per uur). Schatting is dat het speciaal onderwijs bij de voorziening voucherbudget meerkosten heeft van een factor 3.

Voortgezet speciaal onderwijs

Speciale aandacht is nodig voor het voorgezet speciaal onderwijs (VSO), het VSO valt formeel onder primair onderwijs. Toch kan het VSO alleen voor de groepen 1 en 2 cultuurvouchers aanvragen bij de gemeente. De groepen 3-6 vallen erbuiten. Omdat het VSO onder primair onderwijs valt kan de school voor de groepen 3-6 ook geen gebruik maken van de CJP-Cultuurkaart (zoals bijvoorbeeld het praktijkonderwijs wel kan). De kinderen in het VSO zijn ook vaak niet in staat om meer zelfstandig van cultuur gebruik te maken waar de kaart eigenlijk voor bedoeld is. Maar het VSO wordt dus dubbel geraakt: groepen 3-6 vallen buiten de boot

en het Voucherbudget voor de groepen 1-2 is te laag door de kleine groepen en de benodigde extra begeleiding (op een groep van 12 kinderen zitten bij sommige scholen 3 begeleiders).

3.4 Voorziening Vakleerkracht cultuur

Voorziening

Schoolbesturen kunnen subsidie aanvragen bij de gemeente (onderwijs VLOA) voor het aanstellen/inhuren van een vakdocent cultuur, dan wel een bestaande aanstelling of samenwerking uitbreiden. De subsidie bedraagt €12,- per leerling en is bedoeld voor een vakleerkracht met lesgevende taken. Deze subsidie kan niet worden aangevraagd voor coördinatietaken van de interne cultuurcoördinator of groepsleerkracht. Het schoolbestuur of de school, draagt zelf ook €12,- per leerling bij.

Speciaal onderwijs

Volgens de gegevens van de gemeente Amsterdam lopen de aanvragen voor deze voorziening door het speciaal onderwijs achter op die van het regulier onderwijs. Mocca geeft aan dat veel scholen voor speciaal onderwijs (eigen) vakdocenten hebben en het aanbod wordt aangevuld met activiteiten van buiten.

De meerkosten van de voorziening Vakleerkracht cultuur wordt door de SO-scholen geschat op factor 2. Meerdere scholen in dit onderzoek geven aan (nog) geen gebruik te maken van deze voorziening. Zij benoemen de eigen financiering die nodig is om gebruik te maken van de voorziening als knelpunt. Net als bij het voucherbudget en ook het vervoer is het bedrag dat een school ontvangt gebaseerd op het aantal leerlingen. Door de kleinere leerlingenaantallen ontvangen de scholen minder budget en zouden zij het overgrote deel voor de vakleerkracht zelf moeten financieren. Niet alle scholen hebben hiervoor de middelen. De scholen die wel van deze voorziening gebruik maken, geven aan dat zij van het budget vakleerkracht cultuur minder kunnen realiseren dan beoogd. In plaats van bijvoorbeeld acht lessen kan een vakdocent vier lessen geven vanuit het budget. Dit heeft te maken met de nodige voorbereidingstijd, maar vaak is er ook niet genoeg budget over voor het afmonteren en afmaken. Leerlingen die een les missen vanwege ziekte, een ziekenhuisbezoek of therapie missen meteen een groot deel van het programma.

3.5 Aandachtspunten

In de interviews en de ingevulde vragenlijsten worden een aantal aandachtspunten benoemd. Een deel heeft betrekking op de meerkosten en een deel betreft algemene aandachtspunten in het speciaal onderwijs.

Meerkosten

- De meerkosten komen ook terug in het afnemen van culturele activiteiten. SO-scholen werken veelal met kleinere groepen – vaak tussen de zeven en twaalf leerlingen – terwijl de prijzen voor culturele activiteiten veelal gebaseerd zijn op klassen van 30 leerlingen. Een activiteit is dan in verhouding drie keer zo duur voor een SO-school dan een school in het regulier onderwijs. Voor het organiseren van een project door een culturele instelling op de school zelf zijn ook aanvullende kosten verbonden, namelijk voor het maatwerk en de voorbereiding van zowel de school als de culturele instelling.
- Culturele instellingen moeten speciaal aanbod ontwikkelen of hun bestaande aanbod aanpassen aan het speciaal onderwijs en kennis en kunde ontwikkelen bij de educatief medewerkers. In sommige gevallen moet het aanbod naar de school gebracht worden omdat de kinderen niet kunnen reizen. Dat brengt meerkosten met zich mee voor de culturele instelling of wordt verrekend in de prijs die de school moet betalen.
- Specialistische organisaties benadrukken dat het voor deze groep leerlingen belangrijk is om wel naar culturele instellingen toe te gaan, uitgedaagd te worden omdat de stap van speciaal onderwijs naar de maatschappij al zo groot is. Een groot deel van de leerlingenpopulatie in het speciaal onderwijs groeit veelal op in een omgeving waar zij niet snel in aanraking komen met kunst en cultuur. Kinderen krijgen het niet van huis uit mee en ouders hebben niet altijd de middelen om culturele activiteiten te organiseren.
- Meerdere SO-scholen noemen het belang van het (vrij kunnen) combineren van de verschillende voorzieningen. De voorzieningen samen bieden de scholen de mogelijkheid om activiteiten op kunst en cultuur (financieel) te realiseren.
- Er zijn meer vakleerkrachten nodig die met leerlingen in het speciaal onderwijs kunnen werken; meer specialistische kennis en training.
- Mocca investeert op dit moment extra uren in de begeleiding van het SO. De instelling ondersteunt een apart netwerk met eigen bijeenkomsten en de begeleiding van het SO is intensiever dan die van reguliere scholen.

4 Conclusie

Op welke manier maken de scholen met speciaal onderwijs gebruik van de vier voorzieningen?

SO-scholen onderschrijven het belang van kunst- en cultuureducatie in hun curriculum. Voor de leerlingen is dit een belangrijke kennismaking met kunst en cultuur en de binnenschoolse activiteiten zijn soms de enige vorm van participatie op kunst en cultuur voor de leerlingen. Uit het onderzoek komt naar voren dat de SO-scholen gebruik maken van alle vier de **voorzieningen**. Vooral het voucherbudget, het vervoer en de vakdocent muziek worden als belangrijke voorzieningen genoemd. Van de vier voorzieningen lopen de aanvragen voor de voorziening vakleerkracht achter op die van het regulier onderwijs. Deze laatste regeling vraagt op financieel gebied meer van de scholen en niet alle scholen hebben hiervoor voldoende middelen.

Welke gemiddelde (meer)kosten per voorziening en per leerling zijn daarmee gemoeid?

Schema 4.1: Meerkosten per voorziening in factor⁸

Voorzieningen	Meerkosten	Toelichting
Vakdocent muziek en coaching	Factor 2	Voor deze voorziening heeft de gemeente al eerder extra budget uitgetrokken zodat aan kleinere groepen kan worden lesgegeven.
Gratis vervoer	Factor 3	Betreft de meerkosten voor de huur van speciaal vervoer.
Voucherbudget	Factor 3	Waarbij aanvullend aandacht nodig is voor het voortgezet speciaal onderwijs
Vakleerkracht cultuur	Factor 2	SO maakt op dit moment weinig gebruik van deze voorziening, waarschijnlijk veroorzaakt door de verplichte matching

Hoe zijn de (meer)kosten voor cultuureducatie in het speciaal onderwijs te verklaren?

Uit de het onderzoek komen de volgende **verklaringen** van de meerkosten voor kunst- en cultuureducatie in het speciaal onderwijs naar voren:

- ⊙ Kleinere groepen leiden ertoe dat wanneer het budget per leerling wordt berekend er minder budget wordt toegekend per voorziening en ook de prijzen voor culturele activiteiten zijn veelal gebaseerd op grotere klassen en daardoor verhoudingsgewijs duurder voor de SO-scholen.

⁸ Met factor bedoelen we het volgende:

0 - minder duur dan regulier onderwijs

1 - net zo duur als het regulier onderwijs

2 - twee keer zoveel als het regulier onderwijs

3 - drie keer zoveel als het regulier onderwijs

- ⦿ Extra voorbereidingsuren voor het organiseren en op maat maken van activiteiten voor zowel de SO-scholen als de culturele instellingen en betrokken kunstenaars. Ook leerlingen hebben meer verwerkingstijd nodig om te wennen aan de activiteiten die gaan plaatsvinden.
- ⦿ Aangepast vervoer en extra begeleiding tijdens bezoeken aan culturele instellingen.
- ⦿ Het voortgezet speciaal onderwijs kan alleen voor de groepen 1 en 2 cultuurvouchers aanvragen. Voor de groepen 3 – 6 is er tot op heden geen enkele voorziening.

Zijn er nog ander (externe) factoren die effect kunnen hebben op de (meer)kosten?

Uit het onderzoek volgen een aantal (externe) factoren die eveneens effect kunnen hebben op de (meer)kosten van cultuureducatie voor SO-scholen:

- ⦿ De prijzen voor culturele activiteiten zijn veelal gebaseerd op klassen van 30 leerlingen. Een activiteit is dan in verhouding drie keer zo duur voor een SO-school dan een school in het regulier onderwijs⁹.
- ⦿ Culturele instellingen moeten speciaal aanbod ontwikkelen of hun bestaande aanbod aanpassen aan het speciaal onderwijs en kennis en kunde ontwikkelen bij de educatief medewerkers. In sommige gevallen moet het aanbod naar de school gebracht worden omdat de kinderen niet kunnen reizen. Dat brengt meerkosten met zich mee voor de culturele instelling of wordt verrekend in de prijs die de school moet betalen.
- ⦿ Specialistische organisaties benadrukken dat het voor deze groep leerlingen belangrijk is om wel naar culturele instellingen toe te gaan en niet alles in de school te organiseren.
- ⦿ Er zijn meer vakleerkrachten nodig die met leerlingen in het speciaal onderwijs kunnen werken; meer specialistische kennis en training.

Aanbevelingen

- ⦿ Het is voor SO-scholen belangrijk om de verschillende voorzieningen vrij te kunnen combineren. De voorzieningen samen bieden de scholen de mogelijkheid om activiteiten op kunst en cultuur (financieel) te realiseren voor juist hun leerlingen. Dat pleit ervoor om bij een oplossing voor de meerkosten vooral naar de voorziening cultuurvouchers te kijken en die voor het SO breder in te zetten.
- ⦿ Het voortgezet Speciaal Onderwijs valt formeel onder het primair onderwijs. Wij adviseren om deze scholen dan ook voor alle groepen toegang te geven tot de voorzieningen basispakket cultuureducatie en VLOA.
- ⦿ Een intensivering en uitbreiding van de cultuureducatie voor SO-scholen kan met zich meebrengen dat de vraag naar geschikt cultureel aanbod toeneemt, de deskundigheid bij vakdocenten en vakleerkrachten moet worden vergroot en dat daardoor de vraag naar ondersteuning en begeleiding van organisaties als Mocca toeneemt.

⁹ Dit geldt niet voor de meeste musea. Musea splitsen groepen kinderen vaak al op in kleinere groepen.

Bijlage 1

Motie

Begroting 2019 - Voorkom uitsluiting en bevorder gelijk aanbod cultuureducatie voor kinderen met een beperking als in regulier onderwijs
(TA2018-000943)

Tekst motie

- 1 Te onderzoeken op welke manier het huidige voucherbudget voor cultuureducatie van € 21 per leerling voor het primair onderwijs kan worden bijgesteld tot een bedrag dat passend is voor een leerling van het speciaal onderwijs.
- 2 Rekening houdend met het feit dat in het primair onderwijs de klassen gemiddeld 25 leerlingen hebben en in het speciaal onderwijs de klassen gemiddeld 10 leerlingen en dat het budget per groep in vergelijking tot het primair onderwijs dan ook meestal de helft is.
- 3 Te onderzoeken of 3x meer voucherbeheer per leerling voldoende zal zijn om het budget in te zetten voor speciaal of extra vervoer, voorbereidingstijd, de extra kosten voor de kleinere groepen en voor duurdere kunstenaars als dat nodig blijkt zodat hierdoor de drempels kunnen worden verlaagd.
- 4 De uitkomsten van dit onderzoek voor te leggen aan de raad.

Advies afdelingen cultuur en onderwijs

Alle voorzieningen voor cultuureducatie zijn bestemd voor zowel reguliere scholen in het primair onderwijs als in speciaal onderwijs. In de praktijk blijken de kosten van cultuuronderwijs hoger te liggen op scholen voor speciaal onderwijs. Het vervoer op maat is eveneens kostbaarder. Bij het toekennen van subsidie is met ingang van het Kunstenplan 2017-2020 voor speciaal onderwijs uitgegaan van de helft van de reguliere groepsgrootte. Het college is bereid te onderzoeken wat de extra kosten zijn en de gevolgen voor het voucherbudget, gratis vervoer en de vakleerkracht cultuur en vakleerkracht muziek en coaching.

Het gaat om een onderzoek op welke manier het voucherbudget voor cultuureducatie (21 euro) kan worden bijgesteld voor leerlingen in het speciaal onderwijs. De gemeente wil het dus breder trekken dan alleen de vouchers en we gaan niet bij voorhand al uit dat het 3x hoger moet zijn.

Bijlage 2

Tips voor culturele aanbieders

Van de website van het Landelijk Kenniscentrum Cultuureducatie en Amateurkunst

Kinderen in het speciaal onderwijs hebben een veilige omgeving nodig. De verschillende beperkingen vragen echter ook een andere aanpak bij het ontwikkelen van het aanbod. Daarom een overzicht van aandachtspunten die voor elke doelgroep wenselijk zijn, en specifieke tips voor kinderen met een specifieke beperking.

Bron: [Zicht op... Speciaal onderwijs en cultuureducatie](#)

Voor alle leerlingen in het speciaal onderwijs gelden algemene aandachtspunten op pedagogisch, didactisch en organisatorisch vlak.

Pedagogische aanpak

- 🕒 Kinderen in het speciaal onderwijs hebben een veilige omgeving nodig. Pas daarvoor simpele basiscommunicatieve aspecten toe, zoals aandacht geven, aankijken, juiste taal gebruiken en met een open blik een boodschap ontvangen en initiatieven bevestigen. Dit zijn belangrijke voorwaarden.
- 🕒 Kinderen met zo'n ontvankelijke houding hebben ook structuur nodig. Doel, werkwijze en wat wel en niet mag moet vooraf duidelijk zijn. Stel duidelijke regels op in de vorm van een wensen- en grenzenlijstjes: Wat wordt van jou verwacht? Wat kan echt niet? Wat is handig om te vragen? Hoe doe je dat?
- 🕒 Zorg voor een prikkelarme omgeving, zodat de aandacht alleen gericht is op die prikkels waar het juist om gaat.

Didactische aanpak

- 🕒 De duur, intensiteit en aard van de activiteiten moeten afgestemd worden op leeftijd, niveau, interesse, belangstelling, taalniveau en tempo van de beoogde doelgroep.
- 🕒 Inhoudelijk is het van belang te doseren, zowel in hoeveelheid als moeilijkheidsgraad, snelheid en het moment van aanbieden. Vraag of het kind begrijpt wat gezegd is of laat het herhalen.
- 🕒 Ook kan een andere manier van presenteren al helpen. Bijvoorbeeld schematisch, logisch, beeldend, concreet, met variatie in taal- en woordkeuze, door een beroep te doen op andere zintuigen (visueel, auditief, kinesthetisch).

Organisatorische aanpak

- ③ Organisatie heeft te maken met mens, materiaal, tijd en ruimte.
- ③ Denk aan de hoeveelheid mensen met wie de activiteit plaatsvindt, de geboden ondersteuning per deelnemer en het 'type' kind. Inventariseer of er ondersteuning is van leerkrachten, onderwijsassistenten en klassenassistenten.
- ③ Elk kind heeft de voorkeur voor bepaald materiaal of wil en/of mag niet werken met bepaalde materialen. Houd bij informatief materiaal rekening met taalkeuze, lettertype en moeilijkheidsgraad.
- ③ Houd rekening met het tijdstip van de dag, de duur van de totale activiteit en de momenten van afwisseling van instructie en zelfstandige verwerking.
- ③ Zorg voor een geschikte ruimte. Daarbij gaat het om de plaats, inrichting en voorzieningen als licht en geluid.

Ontwikkelstoornissen ADHD, ADD, Oppositioneel-opstandige gedragsstoornis (ODD) en Gilles de la Tourette

- ③ Bij informatieverwerking hebben deze kinderen behoefte aan een stap-voor-stapvoorbereiding, duidelijke en korte opdrachten met visuele ondersteuning die overzichtelijk zijn in tijd en materiaalgebruik, aan extra ondersteuning bij de start en aan snelle feedback op hun tussentijdse prestaties.
- ③ Bij hun gedrag is de stop-(voel)-denk-doe-strategie effectief, waarbij vooral adequaat gedrag nadrukkelijk wordt beloond, niet-adequaat gedrag soms wordt genegeerd of indien noodzakelijk gecorrigeerd. In enkele gevallen kan een time-out als prettig rust- of 'ventilatie'-moment worden ingezet om de overdadigheid aan prikkels of onrust in gedrag te kanaliseren.

Autistische Spectrum Stoornissen (ASS)

- ③ Al deze kinderen vragen goede begeleiding en extra begeleiders. Een verstandelijke, feitelijke benadering werkt goed. Bereid de activiteit voor met een voorspelbare, routinematig, overzichtelijke en logische agenda (lieft tot op de minuut en qua tijd ingeschatte opdrachten met tijdslijm). Voorbereiding met vragen als wat, waar, hoe en wanneer met daarbij gebruik van pictogrammen zijn ook belangrijk. Gebruik bij de voorbereiding van de activiteit veel herhaling, inprogrammeren en voorzeggen.
- ③ Benoem gewenst gedrag en beloon goed gedrag op zakelijke 'emotieloze' manier.
- ③ Vermijd grapjes, zinspelingen of gezegden. Gebruik korte zinnen en concrete eenduidige taal. Ga niet in discussie (vooral bij syndroom van Asperger) en check vooraf en tijdens de uitvoering van de activiteit of informatie begrepen wordt.
- ③ Talenten hebben kinderen met PDD-NOS en het syndroom van Asperger zeker. Start bij wat ze weten en stuur van daaruit indirect naar het eigen thema of onderwerp.

Verstandelijk en leerbepaalde kinderen

Voor kinderen die verstandelijk beperkt zijn, gediagnostiseerd zijn met dyslexie of een non-verbale leerstoornis is een visuele benadering belangrijk. Per beperking staan de specifieke aandachtspunten onder elkaar.

Verstandelijke beperkingen

- 🕒 Bied naast gesproken taal vooral veelzijdig visuele ondersteuning. Maak gebruik van voordoen gevolgd door laten nadoen. Benader deze kinderen met 'concreet' taalgebruik.
- 🕒 Consequent gedrag, een vaste volgorde van activiteiten met concrete gedragsaanwijzingen, gepaard met beloning kort nadat ze de juiste activiteit gedaan hebben, werken goed.
- 🕒 Kies voor overzichtelijke ruimtes en voorzie deze van pictogrammen (plaatjes met wat, waar en hoe), veilig materiaal (geen scherpe voorwerpen) dat aangepast is aan het niveau (bijvoorbeeld cognitief makkelijk te begrijpen en motorisch te gebruiken).

Leerbepalingen

- 🕒 Dyslexie
Bij dyslexie gaat het om tempo en accuraatheid van lezen en spellen. Om zorgvuldig te lezen hebben kinderen met dyslexie meer tijd nodig, lezen ze graag korte teksten in een groter bepaald lettertype en beluisteren ze liever teksten dan dat ze deze lezen. Bij het maken van opdrachten willen ze het liefst niet schrijven. Moet er wel geschreven worden, geef dan extra tijd en let niet al te veel op spelfouten, maar meer op de verhaallijn of de kernwoorden en laat ze een tekstcorrector (via de computer) gebruiken.
- 🕒 Non-verbale leerstoornis (NLD)
In het sociale verkeer hebben kinderen met non-verbale leerstoornis last van het niet kunnen snappen wat bedoeld wordt. Ze hebben ook moeite met tekstbegrip en woordbetekenissen. Toch lijkt het alsof ze verbaal zeer vaardig zijn. Auditieve informatie wordt wel beter verwerkt dan informatie die ze zien of voelen, maar veelal begrijpen ze niet echt waar het over gaat of voelen ze situaties niet aan. Verder zijn deze kinderen motorisch onhandig, hebben ze moeite met ruimtelijk inzicht en met inzicht in oorzaak-gevolg-relaties. Hun werktempo is laag en rekenen en schrijven gaat ze niet makkelijk af. Zeker bij deze kinderen is een stap-voor-stapaanpak essentieel en zijn herhaling en feedback nodig. Voorspelbaarheid, hulp bij het ordenen en verbanden leggen is noodzakelijk om te bevorderen dat deze kinderen zich veiliger voelen en wat meer initiatieven nemen.

Zintuigelijk en lichamelijk beperkte kinderen

Tips en aandachtspunten om de kansen op een geslaagd aanbod afgestemd op kinderen met een visuele, auditieve of fysieke beperking te verhogen.

Visuele beperking

- 🕒 Verbale informatie zal duidelijk moeten zijn en afgestemd worden op de beleving van de blinde of slechtziende en waar nodig in braille. Aanwijzingen met ruimtelijke begrippen en zichtbare aanwijzingen als 'hier' en 'daar' worden uiteraard niet begrepen.
- 🕒 Tijdsbesef op basis van daglicht is niet aanwezig of gaat moeizaam. Hanteer voor blinden steeds dezelfde inrichting van ruimtes en breng voor slechtzienden signalering met contrasten aan.

Auditieve beperkingen en spraakstoornissen

- 🕒 Ga bij de voorbereiding van een activiteit goed na om welke kinderen het precies gaat. Vaak zijn er begeleiders nodig die gesproken informatie voor de kinderen vertalen in gebaren of andere bewoordingen. Een activiteit kan daardoor twee keer zo lang duren.
- 🕒 Mondbewegingen moeten goed te zien zijn. Bij slechthorende kinderen is het tevens van belang om duidelijk gearticuleerd te spreken.
- 🕒 De ruimte moet rustig zijn met een goede akoestiek.
- 🕒 De spreker moet zichtbaar op afstand in het licht staan, zodat 'spraakafzien' kan plaatsvinden.
- 🕒 Visuele ondersteuning is onmisbaar en maak gebruik van bord, gebaren, beweging, tekens, pictogrammen.
- 🕒 Gebruik een mimiek die past bij de betekenis van het verhaal.
- 🕒 Gebruik korte zinnen, herhalingen in andere bewoordingen, trefwoorden op het bord en controlevragen.
- 🕒 Maak liever geen zinspelingen of grapjes.

Fysieke beperkingen

- 🕒 Bij activiteiten is het van belang lichamelijk beperkte kinderen zoveel mogelijk ruimte te geven om zelf initiatief te kunnen nemen en opdrachten uit te voeren. Een zowel stimulerende als veilige omgeving werkt exploratiebevorderend.
- 🕒 Deze kinderen wordt geleerd om mondig en weerbaar te zijn. Ze kunnen vaak goed aangeven wat ze nodig hebben. Dat is positief. Hun manier van uitdrukken hoeft niet altijd acceptabel te zijn, maar breng het niet te snel in verband met brutaliteit of eigenwijsheid.
- 🕒 De omgeving vraagt de nodige aanpassingen: denk aan brede doorgangen voor rolstoelen, rustplekken, liften/oprijpaden, toiletten en extra voorzieningen als een verzorg- of 'medische' ruimte.

Downloads

[De Speciaal Onderwijs gids van Mocca \[pdf\]](#)

[Publicatie Pedagogische didactisch handelen van St Leerorkest \[pdf\]](#)

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 410
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oeveren in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.

